

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงมุมมองของชุมชนในการให้ความหมาย ความสำคัญ ความคาดหวังต่อการก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุ รวมถึงการหาทิศทางเพื่อการเสริมสร้าง และพัฒนาชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลตะเปาะ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้วิธีการเรียนรู้ร่วมกันจากประสบการณ์ ตามมุมมองของชุมชน กลุ่มแกนนำผู้สูงอายุ แกนนำชุมชน ตลอดจนองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานผู้สูงอายุในชุมชน โดยมีรายละเอียดการศึกษาดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research, PAR) เพื่อหารูปแบบการดำเนินงานของชมรมผู้สูงอายุ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นเพียงการศึกษาในระยะแรกของโครงการเสริมสร้างและพัฒนาชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลตะเปาะ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงมุมมองของชุมชน ในการให้ความหมาย ความสำคัญ ความคาดหวังต่อการก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุ รวมถึงการหาทิศทางเพื่อการเสริมสร้าง และพัฒนาชมรมผู้สูงอายุของตำบลตะเปาะ อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ ใช้วิธีการศึกษา และเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการจัดเวทีประชาคมระดับหมู่บ้านและระดับตำบลร่วมกับประชาชนในพื้นที่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ในประเด็นที่ต้องการข้อมูลเพิ่มเติม และทำความเข้าใจในการให้ความหมาย ความสำคัญ และความคาดหวังของประชาชนและกลุ่มแกนนำในชุมชนต่อการดำเนินงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุและการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสามารถนำมาอธิบายมุมมองของชุมชนเกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินงานและทิศทางการพัฒนาของชมรมผู้สูงอายุของตำบลตะเปาะ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

2. พื้นที่ศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ได้เลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง (Purposive selection) โดยขั้นแรกผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสถานการณ์การดำเนินงานและการจัดกิจกรรมทุกด้านทั้งด้านสุขภาพ เศรษฐกิจและสังคมของชมรมผู้สูงอายุในตำบลต่างๆ ของอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จำนวน 17 ตำบล

- สวัสดิการด้านสุขภาพและด้านสังคมที่ผู้สูงอายุในชุมชน ได้รับการดูแล การสนับสนุน จากกลุ่มและหน่วยงานไหนบ้าง อย่างไร

1.4) ประเด็นทิศทางการเสริมสร้างและพัฒนาชมรมผู้สูงอายุในตำบล ได้แก่

- มีแนวทางในการดำเนินงานและพัฒนาชมรมผู้สูงอายุในตำบลตะเบาะอย่างไร
- 2) แนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ในประเด็นที่ต้องการข้อมูลเพิ่มเติมจากการจัดทำเวทีประชาคมระดับหมู่บ้าน เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้าน ตำบลและการให้ความหมาย ความสำคัญ ความคาดหวังของชมรมผู้สูงอายุในชุมชน องค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกชุมชน รวมทั้งทิศทางการเสริมสร้างและพัฒนาชมรมผู้สูงอายุในตำบลตะเบาะ ประเด็นคำถามเป็นประเด็นเดียวกันกับการจัดทำเวทีประชาคมระดับหมู่บ้านและตำบล

3) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกตระหว่างการเวทีประชาคม การแสดงความคิดเห็นของกลุ่ม บรรยากาศในการสะท้อนข้อคิดเห็นหรือการกล่าวถึงประสบการณ์การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่ผ่านมามาตลอดจนการแลกเปลี่ยนวิสัยทัศน์หรือมุมมองในอนาคต โดยหาทิศทางการพัฒนาชุมชนให้มีความยั่งยืน รวมทั้งทำการสังเกตสิ่งแวดล้อมและบริบททั่วไปของตำบล

4) สมุดบันทึก เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เป็นเครื่องมือช่วยในการเก็บข้อมูลที่ผู้วิจัยใช้สำหรับบันทึกรายละเอียดจากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการเข้าร่วมกิจกรรมโดยการจัดทำสมุดบันทึกกิจกรรมต่างๆ การบันทึกภาพถ่ายตลอดกิจกรรม

5. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

5.1 การเตรียมผู้วิจัย การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) แต่เนื่องจากผู้วิจัยยังขาดประสบการณ์เกี่ยวกับการเวทีประชาคมและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นเพื่อให้ผู้วิจัยเกิดความมั่นใจว่าจะสามารถดำเนินการจัดเวทีประชาคมและทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนจนสิ้นสุดกระบวนการได้เป็นที่เรียบร้อย ผู้วิจัยจึงได้เตรียมความพร้อมก่อนการเก็บข้อมูล ดังนี้

5.1.1 การเตรียมความรู้เกี่ยวกับการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้เข้าอบรมวิธีวิจัยเชิงคุณภาพของคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ระยะเวลาการอบรม 2 สัปดาห์ เป็นการให้ความรู้ภาคทฤษฎี 1 สัปดาห์ ภาคปฏิบัติ 1 สัปดาห์ ในการอบรมครั้งนี้มีการให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ผู้วิจัยจึงได้เรียนรู้เกี่ยวกับเรื่อง PAR หนึ่งการวิจัย PAR ต้องอาศัยวิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยจะต้องนำเทคนิคบางอย่างมาใช้ในการประชุมและวิจัย ได้แก่ การชมเชย การใช้คำถามเพื่อกระตุ้นการวิเคราะห์ การพูดสะท้อนความคิด การฟังเพื่อจับประเด็น และการให้ข้อมูลเพิ่มเติม ซึ่งเป็นกระบวนการในการค้นหาวิธีการ

หรือรูปแบบการควบคุมสถานการณ์ในชุมชนและวิธีการในการสร้างความพร้อมและเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในเวทีประชาคม นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ขอคำปรึกษาและข้อเสนอแนะจากอาจารย์ที่ปรึกษาเป็นระยะ ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และเชี่ยวชาญในงานวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเกี่ยวกับเรื่องผู้สูงอายุ (สมจิต แคนสีแก้ว และคณะ, 2542; 2543) นับเป็นการเรียนรู้ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในพื้นที่

5.1.2 การเตรียมความพร้อมด้านทฤษฎี โดยศึกษาดำรงเอกสารต่างๆ ในเรื่องแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ การดำเนินงานชมรมผู้สูงอายุจากอดีตถึงปัจจุบัน การมีส่วนร่วมของชุมชน และการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นต้น

5.2 การเตรียมชุมชน ผู้วิจัยทำหน้าที่ขออนุญาตศึกษาอย่างเป็นทางการ จากคณะคณบดีคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่นถึงนายอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ และผู้วิจัยได้ส่งสำเนาแจ้งสาธารณสุขอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ ผู้อำนวยการ โรงพยาบาลเพชรบูรณ์ นายกองกำกับการบริหารส่วนตำบล เจ้าอาวาสวัด ผู้อำนวยการ โรงเรียน หัวหน้าสถานีอนามัย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และแกนนำผู้สูงอายุ จากนั้นผู้วิจัยได้ทำหนังสือถึงหัวหน้าสถานีอนามัยตำบลตะเบา เพื่อขอความร่วมมือในการจัดเวทีชาวบ้าน ทั้ง 11 หมู่บ้าน

5.3 ขั้นตอนและการดำเนินการวิจัย การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งการวิจัยเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การเรียนรู้ประสบการณ์ชุมชน ระยะที่ 2 การเรียนรู้ประสบการณ์ชุมชนร่วมกับผู้สูงอายุและผู้สนใจทั่วไป ระยะที่ 3 จัดเวทีประชาคมตำบลเพื่อการบูรณาการข้อมูลและยืนยันความถูกต้องของข้อมูล โดยมีรายละเอียดดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

- 1) ประสานงานกับผู้นำของแต่ละหมู่บ้าน แนะนำตัวเอง ชี้แจงวัตถุประสงค์และรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัย เพื่อหาตัวแทนหรือผู้ประสานงานวิจัยในหมู่บ้าน ทั้ง 11 หมู่บ้าน และขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลในด้านต่างๆของแต่ละหมู่บ้าน
- 2) ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลพื้นฐานและหาข้อมูลด้านต่างๆในหมู่บ้านจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เช่น ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ข้อมูลทางด้านสุขภาพจากสถานีอนามัยตำบลตะเบา ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต (www.thaitambon.com) และข้อมูลที่มีการบันทึกไว้แล้ว
- 3) ตรวจสอบข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลในด้านต่างๆของแต่ละหมู่บ้าน ร่วมกับผู้นำชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน

- 4) สอบถามข้อมูลทั่วไปอย่างไม่เป็นทางการ จากผู้นำ กรรมการหมู่บ้าน แกนนำผู้สูงอายุและผู้รู้ข้อมูลของแต่ละหมู่บ้าน
- 5) การจัดประชุมร่วมกับผู้นำ กรรมการหมู่บ้าน แกนนำผู้สูงอายุและผู้ประสานงานวิจัย ทั้ง 11 หมู่บ้าน ซึ่งผลการประชุมมีรายละเอียดดังนี้
 - ทำการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนจากการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลในด้านต่างๆของแต่ละหมู่บ้านมาตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูล (ภาคผนวก ก)
 - กำหนดประเด็นและแนวทางการทำประชาคมในหมู่บ้านและตำบล (ภาคผนวก ข)
 - กำหนดตารางการทำเวทีประชาคมและรายละเอียดขั้นตอนในการประชาคมหมู่บ้านและตำบล ดังนี้ 1) ทำการชี้แจงวัตถุประสงค์โครงการวิจัยแก่ผู้เข้าร่วมวิจัย 2) กิจกรรมสนทนากลุ่มเพื่อระดมความคิดเห็นและเป็นการสร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย 3) การให้ข้อมูลเบื้องต้นเรื่องแผนพัฒนางานผู้สูงอายุในนโยบายเมืองไทยแข็งแรง 4) รายละเอียดวิธีการทำเวทีประชาคมในหมู่บ้าน เช่น การแบ่งกลุ่มย่อย
 - กำหนดแผนการประชุมเวทีประชาคมของแต่ละหมู่บ้าน พร้อมทั้งให้ผู้ประสานงานวิจัยในหมู่บ้านและผู้ใหญ่บ้านให้ช่วยดำเนินการประชาสัมพันธ์เชิญชวนและนัดหมายผู้เข้าร่วมวิจัยในพื้นที่ตามวัน เวลาและสถานที่ประชุมที่กำหนดไว้ (ภาคผนวก จ)

ระยะที่ 2 การจัดประชาคมระดับหมู่บ้าน เป็นการเรียนรู้ประสบการณ์ชุมชนร่วมกับผู้สูงอายุและผู้สนใจทั่วไป มีขั้นตอนในการจัดเวทีประชาคมดังนี้

- 1) นำเสนอข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลในด้านต่างๆของหมู่บ้านกับผู้ร่วมประชาคมเพื่อยืนยันความถูกต้อง ความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูล
- 2) แบ่งกลุ่มย่อยให้แต่ละกลุ่มอภิปรายกลุ่มประเด็นที่เกี่ยวข้อง การให้ความหมายและสถานการณ์ของผู้สูงอายุและชมรมผู้สูงอายุในชุมชน การให้ความหมาย ความสำคัญ และความคาดหวังของการก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุในชุมชน การกำหนดทิศทางการเสริมสร้างและแนวพัฒนาชมรมผู้สูงอายุในตำบล

- 3) นำเสนออภิปรายกลุ่มใหญ่ พร้อมทั้งนำผลการอภิปรายกลุ่มมารวบรวมโดย
ทำเป็นแผนที่ความคิด สรุปลงเป็นภาพรวมของหมู่บ้านและให้กลุ่มยืนยัน
ข้อมูลอีกครั้ง

โครงการวิจัยนี้ได้เริ่มดำเนินการจัดประชุมเวทีชาวบ้าน ตั้งแต่เดือนมกราคม
- กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 ผู้ร่วมวิจัยส่วนมากจะเป็นผู้สูงอายุ จำนวนผู้เข้าร่วมประชุมเวทีชาวบ้านแต่ละ
เวที จำนวน 25 - 85 คน รวมทั้งหมด 422 คน รายละเอียดดังนี้

วันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2549 เวลา 9.00 น. - 12.00 น. หมู่ที่ 6 บ้านโนนเสาธง
ที่วัดโนนเสาธง ผู้เข้าร่วมประชุม 45 คน

วันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2549 เวลา 13.00 น. - 16.00 น. หมู่ที่ 2 บ้านห้วยตุม ที่
วัดโนนสว่างจันทร์ ผู้เข้าร่วมประชุม 30 คน

วันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 เวลา 9.00 น. - 12.00 น. หมู่ที่ 1 บ้านวังโค้ง ที่
วัดโนนสว่างจันทร์ ผู้เข้าร่วมประชุม 42 คน

วันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 เวลา 13.00 น. - 16.00 น. หมู่ที่ 4 บ้านตะเบา
ที่ศาลาเอนกประสงค์ของหมู่บ้าน ผู้เข้าร่วมประชุม 25 คน

วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 เวลา 9.00 น. - 12.00 น. หมู่ที่ 8 บ้านเขาขาด ที่
วัดประทีปสว่างธรรม ผู้เข้าร่วมประชุม 48 คน

วันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 เวลา 9.00 น. - 12.00 น. หมู่ที่ 3 บ้านตะเบา
น้อย ที่วัดตะเบาน้อย ผู้เข้าร่วมประชุม 57 คน

วันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 เวลา 13.00 น. - 16.00 น. หมู่ที่ 7 บ้านป่าบง
ที่วัดโนนสว่างอารมณ์ ผู้เข้าร่วมประชุม 49 คน และหมู่ที่ 11 บ้านป่าบงใต้ ผู้เข้าร่วมประชุม 36 คน

วันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 เวลา 9.00 น. - 12.00 น. ที่วัดห้วยไคร้ หมู่ที่ 5
บ้านห้วยไคร้ ผู้เข้าร่วมประชุม 40 คน และหมู่ที่ 10 บ้านไร่ยาน ผู้เข้าร่วมประชุม 36 คน

วันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 เวลา 13.00 น. - 16.00 น. หมู่ที่ 9 บ้านมิตรใหม่
ที่สถานีอนามัยตำบลตะเบา ผู้เข้าร่วมประชุม 34 คน

จากการจัดทำเวทีประชาคมหมู่บ้านทั้ง 11 หมู่บ้าน ผู้วิจัยได้เกิดวิวัฒนาการ
การเรียนรู้ ดังนี้

การเรียนรู้จากเวทีชาวบ้านระยะแรก ในวันที่ 26 มกราคม – 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 จัดเวทีประชาคม 3 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 6 บ้านโนนเสาธง หมู่ที่ 2 บ้านห้วยตุม และหมู่ที่ 4 บ้านตะเบา ผู้วิจัยเริ่มเวทีการประชาคมด้วยการประชุมกลุ่มใหญ่ มีผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ผู้วิจัยใช้วิธีการตั้งข้อคำถามตามแนวทางการทำประชาคมในหมู่บ้าน โดยเริ่มจากผู้วิจัยถามแล้วให้ผู้ร่วมวิจัยแต่ละคนตอบสนองความคิดเห็น และอภิปรายร่วมกันในกลุ่มใหญ่ แต่จำนวนผู้เข้าร่วมประชุมมีจำนวนมาก ระยะเวลาจำกัด ทำให้ผู้ร่วมวิจัยไม่มีโอกาสได้พูด และแสดงความคิดเห็นครบทุกคน

การเรียนรู้จากเวทีชาวบ้านระยะที่ 2 ในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 จัดเวทีประชาคม 1 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านวังไค้ ผู้วิจัยปรับวิธีการประชาคมหมู่บ้าน โดยใช้การแบ่งกลุ่มย่อย โดยมีผู้วิจัยและทีมงานของผู้วิจัย จำนวน 2 คน เป็นผู้คอยให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวก (Facilitator) ทุกกลุ่ม ผู้วิจัยให้กลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มระดมสมองแสดงความคิดเห็น จากนั้นให้คัดเลือกตัวแทนมานำเสนออภิปรายกลุ่มใหญ่และให้กลุ่มยืนยันข้อมูลอีกครั้ง บรรยายการประชุม ต้องคอยกระตุ้นตลอดเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นภายในกลุ่ม ผู้วิจัยพบว่า ผู้เข้าร่วมวิจัยรู้สึกเกร็ง ขาดอิสระในการพูดและแสดงความคิดเห็น เนื่องจากชุมชนมองว่า ผู้วิจัยและทีมงานเป็นเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและเป็นคนภายนอกไม่ได้อาศัยอยู่ในชุมชน

การเรียนรู้จากเวทีชาวบ้านระยะที่ 3 ในวันที่ 14 - 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 จัดเวทีประชาคมอีก 7 หมู่บ้าน ผู้วิจัยปรับวิธีการประชาคมหมู่บ้าน โดยเตรียมอาสาสมัครจากแกนนำและผู้ผู้นำในชุมชน คือ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เป็นผู้ให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวก (Facilitator) โดยทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงของแต่ละกลุ่มช่วยเขียนความคิดเห็นจากการระดมสมองและอภิปรายในกลุ่มตามข้อคำถามที่ได้ตั้งคำถามที่ละข้อตามแนวทางการประชาคมหมู่บ้าน จากนั้นให้กลุ่มคัดเลือกตัวแทนมานำเสนออภิปรายกลุ่มใหญ่ เพื่อให้กลุ่มยืนยันข้อมูลอีกครั้งจนได้ข้อตกลงร่วมกัน บรรยายการประชุม พบว่า ผู้เข้าร่วมการวิจัยเกือบทุกคนได้เสนอแนวคิด ความคิดเห็น มีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ประสบการณ์และร่วมตัดสินใจต่างๆ ได้อย่างอิสระ เนื่องจากผู้ร่วมวิจัยมีความคุ้นเคยกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านซึ่งเป็นคนในพื้นที่

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ในวันที่ 1, 3 มีนาคม พ.ศ. 2549 โดยเลือกแบบเจาะจงจากแกนนำหลักชุมชน จำนวน 4 คน คือ กำนันตำบลตะเบา ประธานชมรมผู้สูงอายุคนเดิม แกนนำผู้สูงอายุและนายกองค์การบริหารส่วนตำบลตะเบา เพื่อศึกษาหารายละเอียด ทำความเข้าใจและความชัดเจน ในประเด็นที่ต้องการข้อมูลเพิ่มเติมจากการทำเวทีประชาคมหมู่บ้านเกี่ยวกับเรื่องการให้ความหมายและสถานการณ์ของผู้สูงอายุและชมรม

ผู้สูงอายุในชุมชน การให้ความหมาย ความสำคัญ และความคาดหวังของการก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุในชุมชน การกำหนดทิศทางการเสริมสร้างและแนวพัฒนาชมรมผู้สูงอายุในตำบล

ระยะที่ 3 การเวทีประชาคมระดับตำบล จัดประชุมเวทีประชาคมตำบล ในวันที่ 20 มีนาคม 2549 เวลา 9.00 น. – 16.00 น. ที่ศาลาวัดป่าเรไร หมู่ที่ 4 ตำบลตะบะ อำเภอมืองเพชรบูรณ์ ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด 100 คน ประกอบด้วยแกนนำผู้สูงอายุ นายกองกิจการบริหารส่วนตำบล สมาชิกกองกิจการบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่สถานีอนามัย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ พระภิกษุ ครูจาก 5 โรงเรียน กลุ่มเยาวชน ตำรวจ พัฒนาชุมชน และประชาชนที่สนใจ มีขั้นตอนการจัดเวทีประชาคมตำบลดังนี้

- 1) แจกเอกสารประกอบการประชุมที่ได้สรุปประเด็นไว้ในแต่ละเวทีประชาคมหมู่บ้านให้กลุ่มผู้นำและผู้เข้าร่วมประชุมทุกคน ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลในด้านต่างๆจากเวทีประชาคมหมู่บ้านทั้ง 11 หมู่บ้าน เพื่อยืนยันความถูกต้อง ความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูล
- 2) แบ่งกลุ่มย่อยให้แต่ละกลุ่มอภิปรายกลุ่มในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการให้ความหมายและสถานการณ์ของผู้สูงอายุและชมรมผู้สูงอายุในชุมชน การให้ความหมาย ความสำคัญ และความคาดหวังของการก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุในชุมชน การกำหนดทิศทางการเสริมสร้างและแนวพัฒนาชมรมผู้สูงอายุในตำบล
- 3) นำเสนออภิปรายกลุ่มใหญ่ พร้อมทั้งนำผลการอภิปรายกลุ่มมารวบรวมโดยทำเป็นแผนที่ความคิด สรุปเป็นภาพรวมของตำบลและให้กลุ่มยืนยันข้อมูลอีกครั้ง
- 4) จากนั้นร่วมกันสรุปและกำหนดบทบาทและหน้าที่ของชมรมผู้สูงอายุ ทำการคัดเลือกคณะกรรมการบริหารหลักของชมรมผู้สูงอายุ ได้แก่ ประธาน รองประธาน และเลขานุการ และร่วมกันดำเนินการสัมมนาการวางแผนอย่างมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้แผนงาน โครงการของผู้สูงอายุตำบลตะบะ

6. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ โดยใช้ การตรวจสอบข้อมูลและวิธีการสามเส้า (Data and methodology triangulation) โดยการเก็บข้อมูลในช่วงระยะเวลาที่ต่างกัน

เก็บจากผู้ร่วมวิจัยหรือบุคคลที่ต่างกัน และในสถานที่ของการจัดประชุมที่ต่างกัน ซึ่งเป็นข้อมูลที่
ได้จาก วิธีการศึกษาข้อมูลชุมชน การสังเกตแบบมีส่วนร่วม จัดประชุมเวทีชาวบ้าน การสัมภาษณ์
เชิงลึก และเวทีประชาคมตำบล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการประชุมเวทีชาวบ้านมานำเสนอแนวคิดของแต่ละ
หมู่บ้านมายืนยันความถูกต้องของข้อมูล (Verification) โดยการจัดเวทีประชาคมตำบล
เพื่อบริหารข้อมูลจากการสะท้อนคิด (Reflection) เป็นการตรวจสอบซึ่งกันและกัน จากนั้นนำมา
อภิปรายเพื่อหาข้อสรุป นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก และศึกษาข้อมูลชุมชน
(Secondary data)เพิ่มเติม สิ่งเหล่านี้เป็นการยืนยันการตรวจสอบแบบสามเส้า

อย่างไรก็ตามการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีการนำข้อมูลเชิงคุณภาพมาใช้ในการ
วิจัย ผู้วิจัยจึงต้องนำข้อมูลมาวิเคราะห์ให้ตรงตามประเด็นการวิจัยและมีการปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา
เป็นระยะพร้อมทั้งตรวจสอบกับวัตถุประสงค์การวิจัยให้ชัดเจน หมั่นทบทวนข้อมูล วิเคราะห์
ตีความและตัดสินใจในการวิเคราะห์ข้อมูลตามจริง

7. จริยธรรมการวิจัย

ในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ โดยผู้วิจัยได้ตระหนักถึงจริยธรรมใน
การวิจัยเป็นอย่างมาก ผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมวิจัย มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และปฏิสัมพันธ์กันตลอด
กระบวนการ ผู้วิจัยได้ให้รายละเอียดของศึกษาอย่างชัดเจนและทำความเข้าใจกับผู้ร่วมวิจัย
ตลอดจนเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมวิจัยซักถาม ประเด็นข้อสงสัย การปกปิดชื่อที่ผู้เข้าร่วมวิจัยไม่ต้องการ
เปิดเผย ผู้ร่วมวิจัยมีสิทธิที่จะขอเข้าร่วมวิจัยและยกเลิกที่จะเข้าร่วมการวิจัยเมื่อต้องการหยุดการให้
ข้อมูล และข้อมูลที่ได้รับการวิจัยจะนำไปใช้เพื่อเป็นประโยชน์ในทางที่ถูกต้องและเพื่อสังคม

ส่วนในวันประชุมได้จัดให้มีการลงทะเบียนให้ผู้ร่วมวิจัยเซ็นชื่อก่อนเข้าร่วมการประชุม
พร้อมทั้งแจกแบบชี้แจงเพื่ออธิบายแก่ผู้เข้าร่วม โครงการวิจัยทุกคน ซึ่งในระยะแรกได้ขอความ
ร่วมมือให้ผู้เข้าร่วมวิจัยลงลายมือชื่อในใบยินยอมเข้าร่วมโครงการด้วย แต่มีเวทีชาวบ้านในบางเวที
ที่มีผู้เข้าร่วมวิจัยมากกว่าใบยินยอมที่เตรียมไว้ ซึ่งในระยะหลังของเวทีชาวบ้าน ผู้วิจัยได้ใช้การขอ
อนุญาตด้วยวาจาแทนการลงชื่อในใบยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ทำการขอ
อนุญาตด้วยวาจาจากที่ประชุมก่อนการประชุมทุกครั้ง ในการบันทึกเทป การถ่ายภาพ รวมทั้งจด
บันทึกข้อมูลระหว่างประชุมกลุ่ม และได้ขออนุญาตบันทึกเทปด้วยวาจาจากผู้ให้ข้อมูลในการ
สัมภาษณ์เชิงลึกทุกครั้ง

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นโครงการวิจัยด้านสังคมศาสตร์/มานุษยวิทยา ผู้วิจัยได้นำเสนอคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เพื่อพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ และผ่านการพิจารณาโครงการเลขที่: HE490228 เมื่อวันที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2549

8. การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมการเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละครั้งหลังการจัดเวทีชาวบ้าน และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากนั้นผู้วิจัยได้จัดเวทีประชาคมตำบล เพื่อตรวจสอบและยืนยันความถูกต้องของข้อมูล จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลตามข้อคำถาม และนำข้อมูลที่ได้อาจจัดลำดับตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา และทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) ประมวลคำสำคัญ (Key words) และเชื่อมโยงความเป็นเหตุเป็นผลของข้อมูลมาระบุหัวข้อเรื่อง (Theme) และทำการตรวจสอบข้อมูลที่ได้อันสมบูรณ์ครอบคลุมในประเด็นดังนี้

- 8.1 ความหมายของผู้สูงอายุตามมุมมองของชุมชน
- 8.2 ปัญหาและความต้องการพัฒนาผู้สูงอายุในหมู่บ้านหรือตำบล
- 8.3 การดำเนินงานของชมรมผู้สูงอายุในหมู่บ้านหรือตำบลจากอดีตถึงปัจจุบัน
- 8.4 ความหมายของชมรมผู้สูงอายุตามมุมมองของชุมชน
- 8.5 ความสำคัญในการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุตามมุมมองของชุมชน
- 8.6 ความคาดหวังของชุมชนต่อการก่อตั้งและประโยชน์ของชมรมผู้สูงอายุตามมุมมองของชุมชน
- 8.7 ทิศทางการเสริมสร้างและพัฒนาชมรมผู้สูงอายุ

จากนั้นทำการจำแนกและจัดหมวดหมู่ของข้อมูล (Coding) ใช้ในการจำแนกโดยใช้รหัส และตัวเลขมาช่วย วิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบประเด็นของข้อมูล โดยจำแนกข้อมูล ได้แก่

การสังเกต (Participant observation)	รหัส O
การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)	รหัส I
เวทีประชาคม (Public dialogue)	รหัส D

ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การจำแนกและจัดหมวดหมู่ประเภทของข้อมูลตามกรอบประเด็นของการวิเคราะห์ข้อมูลและการกำหนดรหัสของข้อมูล

การจัดหมวดหมู่หลักของข้อมูล	รหัส	การจัดหมวดหมู่ย่อยของข้อมูล	รหัส
1. ความหมายของผู้สูงอายุตามมุมมองของชุมชน	01	1. ความหมายผู้สูงอายุ	01
2. ปัญหาและความต้องการพัฒนาผู้สูงอายุในหมู่บ้านหรือตำบล	02	1. ปัญหาและความต้องการด้านสุขภาพ	01
		2. ปัญหาและความต้องการด้านสังคมและสวัสดิการ	02
		3. ปัญหาและความต้องการด้านอาชีพและเศรษฐกิจ	03
		4. ปัญหาและความต้องการด้านสัมพันธภาพและการมีบทบาทต่อครอบครัวชุมชน การอนุรักษ์และฟื้นฟูขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรมของสังคม	04
3. การดำเนินงานของชมรมผู้สูงอายุในหมู่บ้านหรือตำบลจากอดีตถึงปัจจุบัน	03	1. การดำเนินงานของชมรมผู้สูงอายุในหมู่บ้านหรือตำบลจากอดีตถึงปัจจุบัน	01
4. ความหมายของชมรมผู้สูงอายุตามมุมมองของชุมชน	04	1. ความหมายของชมรมผู้สูงอายุ	01
		2. ลักษณะของชมรมผู้สูงอายุ	02
5. ความสำคัญในการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุตามมุมมองของชุมชน	05	1. ประโยชน์ต่อตนเอง	01
		2. ประโยชน์ต่อครอบครัว	02
		3. ประโยชน์ต่อชุมชน	03
6. ความคาดหวังของชุมชนต่อการก่อตั้งและประโยชน์ของชมรมผู้สูงอายุตามมุมมองของชุมชน	06	1. ด้านสุขภาพ	01
		2. ด้านเศรษฐกิจ	02
		3. ด้านสังคม	03

ตารางที่ 1 การจำแนกและจัดหมวดหมู่ประเภทของข้อมูลตามกรอบประเด็นของการวิเคราะห์ข้อมูลและการกำหนดรหัสของข้อมูล (ต่อ)

การจัดหมวดหมู่หลักของข้อมูล	รหัส	การจัดหมวดหมู่ย่อยของข้อมูล	รหัส
7. ทิศทางการเสริมสร้างและพัฒนาชมรมผู้สูงอายุ	07	1. กิจกรรมการพัฒนาผู้สูงอายุของชมรมผู้สูงอายุของตำบล/หมู่บ้าน	01
		2. กลุ่มประชากรและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชมรมผู้สูงอายุในหมู่บ้านหรือตำบล	02
		3. ทูทางสังคมที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาชมรมผู้สูงอายุ	03

การกำหนดรหัสในการสังเกต (Observation) กำหนดรหัสเป็น O

(O 00 00 00) แปลผลรหัส ดังนี้

O หมายถึง วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการจัดเวทีประชาคมและศึกษาข้อมูลชุมชน

รหัสตัวเลขประกอบด้วย ตัวเลข 6 คือ

รหัส 2 ตัวแรก หมายถึง รหัสของหมู่บ้าน(0-11)และตำบล(12)

รหัส 2 ตัวกลาง หมายถึง รหัสของการจัดหมวดหมู่หลักของข้อมูล

รหัส 2 ตัวหลัง หมายถึง รหัสของการจัดหมวดหมู่ย่อยของข้อมูล

ตัวอย่างการสังเกต

(O 01 01 01) หมายถึง ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม หมู่ที่ 1 เรื่องความหมายของผู้สูงอายุตามมุมมองของชุมชนในความหมายผู้สูงอายุ

การกำหนดรหัสในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กำหนดรหัสเป็น I

(I 00 00 00) แปลผลรหัส ดังนี้

I หมายถึง วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก ในการศึกษาครั้งนี้มี จำนวน 4 คน

รหัสตัวเลขประกอบด้วย ตัวเลข 6 คือ

รหัส 2 ตัวแรก หมายถึง รหัสของผู้ให้ข้อมูลหลัก(01-04)

รหัส 2 ตัวกลาง หมายถึง รหัสของการจัดหมวดหมู่หลักของข้อมูล

รหัส 2 ตัวหลัง หมายถึง รหัสของการจัดหมวดหมู่ย่อยของข้อมูล

ตัวอย่างการการสัมภาษณ์เชิงลึก

(I 01 04 02) หมายถึง ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกคนที่ 1 เรื่องความหมายของชมรมผู้สูงอายุตามมุมมองของชุมชนในความหมายลักษณะของชมรมผู้สูงอายุ

การกำหนดรหัสในการทำเวทีประชาคม (Public dialogue) กำหนดรหัสเป็น D

(D 00 00 00) แปลผลรหัส ดังนี้

D หมายถึง วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการทำเวทีประชาคม

รหัสตัวเลขประกอบด้วย ตัวเลข 6 คือ

รหัส 2 ตัวแรก หมายถึง รหัสของหมู่บ้าน(01-11)และตำบล(12)

รหัส 2 ตัวกลาง หมายถึง รหัสของการจัดหมวดหมู่หลักของข้อมูล

รหัส 2 ตัวหลัง หมายถึง รหัสของการจัดหมวดหมู่ย่อยของข้อมูล

ตัวอย่างการทำเวทีประชาคม

(D 12 07 02) หมายถึง ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมจากการทำเวทีประชาคมตำบลเรื่องทิศทางการเสริมสร้างและพัฒนาชมรมผู้สูงอายุของกลุ่มประชากรและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชมรมผู้สูงอายุในหมู่บ้านหรือตำบล

เมื่อได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลในทุกขั้นตอนเรียบร้อยแล้วพบว่า ชุมชนตำบลตะเบา อำเภอมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ มีมุมมองต่อชมรมผู้สูงอายุและทิศทางการเสริมสร้างและพัฒนาชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งจะนำเสนอในบทต่อไป